

РОЗДІЛ 12 ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12 (075.8)

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Андреев Д.В.,
д.ю.н., доцент, директор Інституту інтелектуальної власності
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розглядаються проблемні питання вдосконалення правових механізмів забезпечення професійної діяльності журналістів. Зокрема досліджуються специфічні ознаки належності осіб до журналістської професії. Особлива увага приділяється аналізу правових джерел, які визначають процес настання кримінальної відповідальності за перешкоджання журналістській діяльності та напрямам законодавчої роботи щодо його покращення.

Ключові слова: інформаційне суспільство, засоби масової інформації, суб'єкти інформаційної діяльності, професійна діяльність журналіста, соціальний захист журналіста, перешкоджання журналістській діяльності.

Андреев Д.В. / СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВЫХ МЕХАНИЗМОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЖУРНАЛИСТОВ / Институт интеллектуальной собственности Национального университета «Одесская юридическая академия», Украина

В статье рассматриваются проблемные вопросы совершенствования правовых механизмов обеспечения профессиональной деятельности журналистов. В частности исследуются специфические признаки принадлежности лиц к журналистской профессии. Особое внимание уделяется анализу правовых источников, которые определяют процесс наступления уголовной ответственности за препятствование журналистской деятельности и направлениям законодательной работы относительно его улучшения.

Ключевые слова: информационное общество, средства массовой информации, субъекты информационной деятельности, профессиональная деятельность журналиста, социальная защита журналиста, препятствование журналистской деятельности.

Andreev D.V. / IMPROVEMENT OF LEGAL FRAMEWORKS TO SUPPORT PROFESSIONAL ACTIVITIES OF JOURNALISTS / Institute of Intellectual Property of National University «Odesa Law Academy», Ukraine

The article considers issues of improving legal frameworks to support professional activities of journalists. In particular we examine specific features for belonging people to the journalistic profession. Special attention is paid to the analysis of legal sources that define the process for criminal liability for obstruction of journalistic activities and directions of legislative work to improve it.

While we explore legal sources of regulation of the information sector and the legal basis for the functioning of mass media in Ukraine, we cannot but touch legal means to solve problematic issues connected with professional activity of journalists. First of all, you need to pay attention to the inconsistency concerning the legislative definition of «journalist» and «professional journalist activity».

The most generalized definition of «journalist» gives the Law of Ukraine «On state support of mass media and social protection of journalists», which specifies that the journalist is a creative worker who professionally collects, receives, creates and prepares information for mass media, performs his duties in mass media edition (be on payroll or on a freelance basis) according to professional job titles (work) of the journalist, which are specified in the state classifier of professions in Ukraine.

The Ukrainian state is legally obligated to support joining of information activity operators in the field of television and radio broadcasting (TV and radio organizations and program service providers) into self-governing organization. Broadcasters and their employees are eligible to receive from state bodies, enterprises, institutions, organizations irrespective of forms of ownership necessary information to carry out their statutory activities in the order stipulated by the legislation of Ukraine.

In particular, it is prohibited to interference in professional activities of journalists, control over the content of posted information, for the purpose of or non publicity of certain information, concealment of socially necessary information, ban of special topics, display of individuals or dissemination of information about them, ban to criticize the state authorities, except in cases provided by law, the contract between the founder (owner) and employees, the editorial statute.

We should also focus on national legal sources that define the mechanisms of criminal liability for obstructing the legitimate professional activities of journalists.

We note that according to the scientific and practical comment to the Criminal Code of Ukraine (2013) the obstruction of professional activities of a journalist «should be understood as any means of influence on the journalist, such as blackmail, intimidation, or other; that is, the establishment of various barriers, restrictions, prohibitions regarding the receiving, using, dissemination and storage of information by individual journalist (journalists) or mass media».

Additionally we should note a positive fact, that the Verkhovna Rada Ukraine passed the law of Ukraine «On amendments to some Laws of Ukraine to strengthen the guarantees of legal professional activity of journalists», in May of 2015 which, in particular, supplemented the Criminal Code of Ukraine by a note that defines the concept of professional activity of the journalist.

Key words: information society, mass media, information activity operators, professional activity of a journalist, social protection of a journalist, obstruction of journalistic activity.

Зазначаючи парадигмальні принципи розвитку інформаційного суспільства, ми констатуємо повну єдність думок науковців, представників експертного середовища та державної влади у тому, що свобода слова є головним показником розвиненості демократичних засад соціального буття, а дієвість правових механізмів забезпечення професійної діяльності представників засобів масової інформації – базовим пріоритетом комунікаційних відносин владних інституцій та громадянина.

У зазначеному аспекті, досить слушною видається теза про те, що в інформаційному суспільстві характер взаємовідносин органів державної влади та засобів ма-

сової інформації набуває суб'єктсуб'єктних ознак. Масмедіа, поступово звільняючись зпід державного контролю, потрапляють у сферу регулювання інших механізмів [1, с. 98].

Досліджуючи правові джерела регулювання інформаційної сфери та правові засади функціонування засобів масової інформації в Україні, не можливо обійти юридичну площину проблемних питань, пов'язаних зі здійсненням професійної діяльності журналістів. Насамперед, необхідно звернути увагу на неузгодженість щодо законодавчого визначення поняття «журналіст» та «професійна діяльність журналіста».

Так, журналістом редакції друкованого засобу масової інформації відповідно до Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» є творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для друкованого засобу масової інформації та діє на підставі трудових чи інших договірних відносин з його редакцією або займається такою діяльністю за її уповноваженням.

Належність журналіста до друкованого засобу масової інформації підтверджується редакційним посвідченням чи іншим документом, виданим йому редакцією цього друкованого засобу масової інформації [2].

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» оперує поняттям «телерадіожурналіст» (штатний або позаштатний творчий працівник телерадіоорганізації, який професійно збирає, одержує, створює і готує інформацію для розповсюдження) [3].

Журналістом інформаційного агентства є творчий працівник, який збирає, одержує, створює та готує інформацію для інформаційного агентства і діє від його імені на підставі трудових чи інших договірних відносин з ним або за його уповноваженням. Належність журналіста до інформаційного агентства підтверджується службовим посвідченням цього агентства чи іншим документом, виданим йому цим агентством [4].

Найбільш узагальнене визначення поняття «журналіст» дає Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», який визначає, що журналіст – це творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для засобів масової інформації, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) – відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України [5].

Українська держава юридично зобов'язується підтримувати об'єднання суб'єктів інформаційної діяльності в галузі телебачення і радіомовлення (телерадіоорганізації та провайдерів програмної послуги) у самоврядні організації. Телерадіоорганізації, їх працівники мають право на одержання від державних органів, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності необхідної інформації для здійснення своєї статутної діяльності у порядку, передбаченому законодавством України.

Українське законодавство також визначає особливості соціального захисту журналістів з урахуванням специфіки журналістської діяльності. Підставами застосування окремих і особливих норм соціального захисту журналістів є специфічні риси та умови журналістської діяльності, до яких належить:

- творчий характер, інтенсивність інтелектуальної праці, її нерегульована тривалість за умов жорсткої регламентації редакційного і технологічного циклу підготовки та випуску видань і програм;

- суспільно впливове за наслідками значення роботи, висока соціальна відповідальність за свою працю та її результати;

- постійне та значне морально-психологічне навантаження і напруженість, виконання службових обов'язків і реалізація творчих планів у стресових ситуаціях;

- систематичне перебування у відрядженнях та роз'їздах, включаючи відрядження до місць надзвичайних подій, професійна творча діяльність в екстремальних умовах, виконання спеціальних завдань з ризиком для здоров'я і життя;

- необхідність здійснювати власний творчий пошук нової потрібної інформації та її джерел, наявність об'єктивних і суб'єктивних труднощів та перешкод у добуванні інформації;

- можливі прояви морально-психологічного тиску, погрози та безпосередні загрози дії проти журналіста у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків.

В Указі Президента України від 24 березня 2012 року № 212 «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» проголошується принцип щодо невтручання органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в діяльність інститутів громадянського суспільства, у тому числі засобів масової інформації, за винятком випадків, установлених законом [6].

Законодавство України декларує, що засоби масової інформації є вільними, а відповідно до ст. 15 Конституції України забороняється цензура [7]. Стаття 24 Закону України «Про інформацію» проголошує заборону цензурування та втручання в професійну діяльність журналістів і засобів масової інформації.

Зокрема, забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, погляд окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом.

Згідно з ч. 2 ст. 2 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» забороняється створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад для цензури масової інформації.

Водночас у Законі України «Про захист суспільної моралі» визначено, що одними з основних напрямів державного регулювання обігу інформаційної продукції, що впливають на суспільну мораль, є:

- формування єдиної комплексної системи забезпечення захисту моральних засад і утвердження здорового способу життя у сфері інформаційної діяльності, освіти та культури;

- недопущення пропаганди в електронних та інших засобах масової інформації культури насильства, жорстокості, поширення порнографії;

- впровадження експертної оцінки відео, аудіо, друкованої інформації та інформації на електронних носіях, розроблення механізмів і методик віднесення її до такої, що завдає шкоди суспільній моралі.

На нашу думку, існує нагальна потреба щодо прийняття відповідного проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про захист суспільної моралі» (щодо державного нагляду)», яким буде вирішено питання вдосконалення функцій держави у цьому напрямку.

Питання державного нагляду за додержанням вимог законодавства у сфері захисту суспільної моралі в межах своєї компетенції можуть відповідно вирішувати Міністерство культури України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство юстиції України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України, Державна митна служба України, Державний комітет телебачення і радіомовлення, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Адже відповідно до Конституції України саме ці державні органи можуть виконувати функції державного органу щодо захисту суспільної моралі у відповідних сферах компетенції.

Крім того, зважаючи на те, що в Україні діє Комісія з журналістської етики, яка є корпоративним громадським інститутом, що розглядає конфліктні ситуації етичного та професійного характеру, які виникають в журналістському середовищі та між ним і громадськістю, вважаємо, що саме цей або інший аналогічний орган професійного саморегулювання має частково взяти на себе виконання функції «громадського контролю у сфері захисту суспільної моралі щодо матеріалів, які поширюються журналістами та засобами масової інформації».

Окремо слід зупинитися на вітчизняних правових джерелах, які визначають механізми кримінальної відповідальності за перешкодження законній професійній діяльності журналістів.

Зауважимо, що у науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України (2013 р.) зазначається, що під перешкодженням професійної діяльності журналіста «слід розуміти будь-які способи впливу на журналіста, наприклад шантаж, залякування, або інше; тобто створення різних перепон, обмежень, заборон щодо одержання, використання, поширення та зберігання інформації окремим журналістом (журналістами) чи ЗМІ» [8, с. 174].

Додамо, як позитивний факт, прийняття Верховною Радою України у травні 2015 року Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України для посилення гарантій законній професійній діяльності журналістів», яким, зокрема, Кримінальний кодекс України доповнювався приміткою, що визначає поняття професійна діяльність журналіста.

Під професійною діяльністю журналіста в статтях 171, 3451, 3471, 3481 цього Кодексу вбачається систематична діяльність особи, пов'язана із збиранням, одержанням, створенням, розповсюдженням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, Інтернет. Статус журналіста чи його приналежність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів [9].

При цьому об'єктивна сторона злочину стосовно журналіста виражається у діях, спрямованих на перешкодження професійній діяльності журналіста, і має кілька форм:

- 1) перешкодження законній професійній діяльності журналістів (ч. 1 ст. 171 КК України);
- 2) переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків і критику (ч. 2 ст. 171 КК України);
- 3) захоплення або утримання журналіста як заручника (ст. 3491 КК України);
- 4) вбивство або замах на вбивство журналіста (ст. 3481 КК України);
- 5) загроза або насильство щодо журналіста (ст. 3451 КК України);
- 6) умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ст. 3471 КК України);
- 7) винесення суддею (суддями) завідомо неправосудного вирок, рішення, ухвали або постанови з метою перешкодження законній професійній діяльності журналіста (ст. 375 КК України).

Крім того, відповідальність за вчинення злочину проти журналіста у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків або перешкодження його службовій діяльності прирівнюється до відповідальності за вчинення таких самих дій проти працівника правоохоронного органу. Службова діяльність журналіста не може бути підставою для його арешту, затримання, а також вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів і технічних засобів, якими він користується у своїй роботі.

Основна проблема щодо застосування ст. 171 Кримінального кодексу України полягає у тому, що законодавство ідентифікує журналіста як особу, що виконує редакційно-посадові службові обов'язки у засобі масової інформації.

Професійні назви службових посад (роботи) журналістів включаються до державного класифікатора професій України, тарифнокваліфікаційні характеристики цих посад (роботи) – до нормативного акта, який призначається для державного регулювання оплати та охорони праці.

Очевидно, по-перше, що в умовах медіаконвергенції перелік журналістських професій буде постійно розширюватись, а тому, на нашу думку, необхідно відійти від прив'язки до класифікатора професій.

По-друге, беручи до уваги всю небезпеку будь-яких ініціатив щодо «легалізації» Інтернетвидань, можливо доцільно реформувати процедуру державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформагентства, застосувавши принцип «повідомлення».

Підсумовуючи, можна зазначити, що, незважаючи на масштабність змін у політичній системі, Україна досі, на жаль, має підстави характеризуватися як країна «перехідного типу» з погляду демократичних стандартів у сфері засобів масової комунікації. Зокрема, існують непоодинокі випадки побудови конституційноправових засад державного управління в інформаційній сфері на правових колізіях.

Так, принципи вдосконалення правової бази, що регулюватиме діяльність засобів інформації, варто змінити докорінно. Слід відмовитися від прийняття нових нормативних актів у сфері інформаційних відносин, а сконцентрувати зусилля на демократичних змінах у чинних законах. Вдалий приклад подібних правових інновацій в історії сучасної України вже існує. Мова йде про один із визначальних актів інформаційноправового забезпечення комунікації влади та громадянськості – Закон України «Про доступ до публічної інформації», яким фактично змінено наявну парадигму соціальноправових комунікацій та введено їх на якісно новий рівень.

Як абсолютно точно зауважують М. Прайс і П. Круг, «формування ефективного демократичного суспільства потребує цілої низки послідовних кроків. Одним із найважливіших є створення масовоінформаційної галузі права і формування інституціональної основи діяльності засобів масової інформації. Окремі закони часто розглядаються як найважливіші для становлення ефективних заходів, спрямованих на укріплення демократії» [10, с. 5].

Результати аналізу зазначених проблем в інформаційній сфері свідчать про необхідність приведення законодавчих джерел інформаційного права України у відповідність до норм та стандартів Ради Європи у сфері медіа, у першу чергу в частині гарантування дівості правових механізмів забезпечення професійної діяльності журналістів. Крім того, паралельно терміново потребує вдосконалення законодавчої роботи щодо:

- вирішення питань стосовно створення системи громадського мовлення та реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації;
- забезпечення прозорості відносин власності стосовно засобів масової інформації з метою унеможливлення маніпуляцій громадською думкою;
- розв'язання питання щодо можливості добровільного отримання статусу засобів масової інформації Інтернет-ресурсам;
- врегулювання відносин, які виникають у процесі провадження журналістами професійної діяльності, та забезпечення дієвого контролю за дотриманням вимог законодавства про інформацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радченко О. Медіа конвергенція як релевантний фактор зміни системи державного регулювання в галузі телебачення, радіомовлення і телекомунікацій / О. Радченко, О. Бухтатий // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України : зб. наук. пр. / редкол. : Ковбасюк Ю. В. [та ін.]. – К. : Видво Національної академії державного управління при Президенті України, 2010. – № 2. – С. 98–106.
2. Про друковані засоби масової інформації (пресу) : Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

3. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 12 січня 2006 року № 3317IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 18. – Ст. 155.
4. Про інформаційні агентства : Закон України від 28 лютого 1995 року № 74/95ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.
5. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 50. – Ст. 302.
6. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212 // Офіційний вісник Президента України. – 2012. – № 13. – Ст. 322.
7. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар у 2-х т. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін ; [за заг. ред. В. Я. Тація та ін.]. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – 1040 с.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів : Закон України від 14 травня 2015 року № 421-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 46. – Ст. 1455.
10. Прайс М. Благоприятная среда для свободных и независимых средств массовой информации / М. Прайс, П. Круг. – М. : Центр демократии и государственного управления при Агентстве США по международному развитию, 2000. – 52 с.

УДК 342.7

Г. КЕЛЬЗЕН ТА І. БЕРЛІН ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОСНОВІ ЦІННІСНОГО РЕЛЯТИВІЗМУ

Левчук Н.В.,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права

У статті досліджуються та порівнюються погляди Ганса Кельзена та Ісаї Берліна на співвідношення універсализму та релятивізму, а також їхні наслідки для обґрунтування прав людини. Стверджується, що ці мислителі, представляючи різні, здавалося б, недотичні одна до одної течії, дійшли дуже схожих висновків стосовно можливості обґрунтування прав людини з точки зору філософського релятивізму.

Ключові слова: Г. Кельзен, І. Берлін, права людини, універсализм, релятивізм, спільнота.

Левчук Н.В. / Г. КЕЛЬЗЕН И И. БЕРЛИН О ПРАВАХ ЧЕЛОВЕКА НА ОСНОВЕ ЦЕННОСТНОГО РЕЛЯТИВИЗМА / Хмельницкий университет управления и права, Украина

В статье исследуются и сравниваются взгляды Ганса Кельзена и Исаии Берлина на соотношение универсализма и релятивизма, а также их следствия для обоснования прав человека. Утверждается, что эти мыслители, представляя разные, казалось бы, несоприкасающиеся друг с другом течения, пришли к очень похожим выводам о возможности обоснования прав человека с точки зрения философского релятивизма.

Ключевые слова: Г. Кельзен, И. Берлин, права человека, универсализм, релятивизм, сообщество.

Levchuk N.V. / H. KELSEN AND I. BERLIN ON HUMAN RIGHTS UNDER VALUE RELATIVISM / Chmelnytsky University of Management and Law, Ukraine

The article is devoted to justification of human rights in works of H. Kelsen and I. Berlin. The author proves that both authors share the view of epistemological and value relativism that is compatible with understanding of human rights, though the latter should not be interpreted in a natural but rather in conventional way. Contrary to popular notion, Kelsen did not oppose to human rights, but his criteria of legitimation of the latter differ significantly from those prevailing in doctrine. First, for Kelsen there is no distinction of positive and natural law, because, under natural law Kelsen understood not law in the strict sense, the actual legal order, but just a way of legitimizing positive law under transcendental category of justice. Meanwhile, human rights exist to the extent to which their existing is agreed by international community, which has the highest power. To develop this idea further, we must conclude that universalism can not be a ground for justification of human rights.

Kelsen and Berlin observed that the idea of absolute truth which underlies most ontological and epistemological philosophical theories, claims coercion. In a sense all logocentric philosophies from Plato to Hegel worked out to develop a strategy to force the recognition of absolute truth. Under Kelsen, epistemological coercion („epistemological totalitarianism”) is no better than repression in authoritarian states. So democracy can not be based on any absolute values. Berlin also proves that it can not be based on absolute values of democracy tools and components, which include human rights. Kelsen's and Berlin's idea could be expressed as follows: human rights are the result of the consent agreement and reflect not absolute but relative and changeable values, which may vary with the consent of community.

Key words: H. Kelsen, I. Berlin, human rights, universalism, relativism, community.

Постановка проблеми. Обґрунтування прав людини становить наріжний камінь науки міжнародного права й водночас ріднить останню із загальнотеоретичним правознавством і філософією права. Головне питання звучить так: чи можуть існувати загальні цінності, які охороняються правами людини, в умовах культурно-ціннісного плюралізму? Є дві стратегії відповіді на зазначене питання – універсалистська й релятивістська. Універсалисти наполягають на тому, що якщо не всі, то принаймні певний мінімальний перелік цінностей поділяється всіма народами світу. Релятивісти-скептики натомість відстоюють думку, що жодних універсальних цінностей у світі немає і що всі вони так чи інакше зумовлені не спільною для всіх людей природою, а конкретними культурами, в яких ці люди живуть.

А оскільки це так, то і жодних універсальних прав людини бути не може. Серед релятивістів (і це навряд чи збіг обставин!) чимало позитивістів, які заперечують існування природного права, тоді як серед універсалистів, як правило, багато прибічників різних теорій природного права. Дискусії між двома таборами не припиняються із середини ХХ ст., однак навряд чи справедливо буде сказати, що дискусія зайшла в глухий кут. Радше за все, питання ще не вичерпало себе, а тому потрібні нові пошуки вирішення проблеми.

Пропонована стаття присвячена тому, як питання універсализму-релятивізму було вирішено у працях двох відомих мислителів – відомого австрійського вченого-правника Ганса Кельзена та англійського філософа, засновника сучасного політичного ліберализму Ісаї Берліна.